

מטרולוגיה תלמודית ח': השעות ומדידת הזמן בספרות התלמודית והרבנית

יוסף יצחק איידלר

מדידת הזמן התפתחה במהלך ההיסטוריה. בימי קדם הדרך היחידה למדידת הזמן הייתה באמצעות עיון בתנועת השמש והכוכבים. שעוני שמש, ובצורתם הקדמונית – הגנומון, אפשרו את מדידת הזמן תוך שימוש בתנועת הצל שהטיל הגנומון של שעון השמש. שיטת המדידה הזו מבהירה מדוע עד סוף המאה האחת-עשרה, התקופה שבה החלו לכוון את גנומונו של שעון השמש אל הכוכב הצפוני כדי שהשעון יציין שעות משוונות, מדדו שעות זמניות, כלומר החלק השנים-עשר של היום המוגבל בין הנץ החמה לבין שקיעתה. הכנסת השעות המשוונות, או השעות השוות, לחיי היום-יום הייתה איטית והתחילה במאה השלוש-עשרה והלאה עם בנייתם המתקדמת, בעיירות העשירות, של השעונים המכניים הגדולים שהיו מכוונים על השעות השוות מטעמים טכניים.

חכמי התלמוד השתמשו כנראה רק בשעות הזמניות. אף על פי כן, התחלת הנהגת הלוח העברי באותה תקופה, לוח המבוסס על חישוב המולד (קיבוץ אמצעי), הנהיג נוהג בזמן שווה המבוסס על השעות השוות. אבל החישוב הזה לא היה מפורסם.

אנו מראים שהבנת התלמוד בנושא הזמן הייתה מושפעת על ידי התפתחותה של דרך מדידת הזמן. בניגוד להבנה הנהוגה היום של התלמוד, צריכים להבין כמה קטעים הקשורים לתקופות ומזלות, למשל עירובין נו ע"א, ושבת ע"א, לפי העיקרון של השעות הזמניות. הפירוש הנהוג היום נראה להיות פירוש מחודש לפי העיקרון של השעות השוות.

נבחן את השעות הזמניות שרבנו תם הכניס בסוף המאה האחת-עשרה לפי הבנתו העצמית של יום ארוך הכולל את השחר ואת בין השמשות.

העיקרון החדש של רבנו תם השפיע במידה רבה על ההלכה ותרם חלקו להבנה חדשה של הרבה קטעים תלמודיים.